

OCENE IN POROČILA

Lexikon des Mittelalters. München ; Zürich : Artemis, 1983. 2/10. (Chronik — Codex von Valencia).

V tem snopiču so naštete kronike po geografski provenienci in tako se, poleg južnih Slovanov, omenjajo tudi Slovenci. Značilna in povsem točna je trditev avtorja tega gesla, Stanislava Hafnerja, da so namreč v Sloveniji »manjkali historični, socialni, dinastični in cerkveni pogoji za nastanek samostojnega pisanja kronik«, saj »plemenska kneževina Karantanija ni razvila nobene lastne literarne tradicije«. Morda lahko samo pripomnimo, da je slovensko kneževino Karantanijo najbrž neupravičeno imenovati plemenska kneževina. Plemenske vojvodine poznamo v Nemčiji, pri Karantaniji pa je veliko vprašanje, ali jo je naseljevalo eno slovensko pleme, ali pa je šlo za heterogene drobce več predvsem slovanskih, pa tudi azijskih, germanskih in staroselskih ljudstev.

Od gesel, ki še zadevajo slovensko zgodovino, je vredno omeniti Cilli (Celje), za južnoslovansko zgodovino pa pridejo v poštev gesla o kronikah, hilendarskem činu in Klementu Ohridskem. O zgodovini mesta Celja je v leksikonu nekaj zanimivih podatkov izpod peresa Heinza Dopscha. Presenetni nas lahko dejstvo, da je kljub legi ob križišču trgovskih poti in kljub temu, da so tukaj stolovali sloviti celjski grofje, Celje šele malo pred letom 1451 dobilo mestne pravice. Poleg nemške historične literature o Celju je našteto tudi pri nas toliko cenjeno in citirano delo Janka Orožna. Geslo Civitas z navedbo obilne literature bo brez dvoma v korist našemu specialistu za to problematiko, Vasiliju Meliku. Najbolj izčrpno napisano geslo snopiča je, poleg razčlenjenega gesla o kronikah, obširen referat o Clunyju in clunijevskem gibanju. Daljša gesla so še (El) Cid, Cîteaux in Codex.

Janez Peršič

Georges Duby, Trije redi ali imaginarij fevdalizma. Ljubljana : ŠKUC [Študentski kulturno-umetniški center] in Filozofska fakulteta, 1985. 439 strani.

Prvi letnik nove družboslovne zbirke Studia Humanitatis prinaša izredno zanimivo delo enega najvidnejših evropskih medievistov Georgesa Dubya. Esejistično naravnana razmišljanja zaslužijo pozornost ne le zaradi novosti in širine problema, marveč tudi zaradi izvrstnih metodoloških prijemov, ki so za nas gotovo nekaj svežega, novega.

Duby se je tokrat lotil analize geneze in razvoja trifunkcijskega lika fevdalne družbe med 11. in 13. stoletjem, t. j. družbene ideje, ki je tvorila osnovo evropskih ideologij skoraj celo tisočletje. Avtorja ideje, lotarinška škofa Adalberon in Gerard sta sistem treh redov pravzaprav le »potegnili iz spomina«, ne pa iznašla. In kateri so ti trije redi? Škofa sta imela v mislih višji kler (oratores), ki naj bi vodil in varoval kralja (bellator), tretji red pa sestavljajo kmetje (agricultores). Shema družbene trifunkcijskosti izgleda približno takole: eni molijo, drugi z orožjem varujejo državo, tretji pa oskrbujejo prve in druge. Duby zaključuje, da je tak red le refleksija hierarhiziranega in složnega »nebeškega kraljestva«, bistven pa naj bi postal boj za vladanje ljudstvu med klerom in kraljem. Ideja je imela za posledico razkroj teorije o enotnem laičnem razredu na vojskovalce in kmete. Duby išče vzroke za nastanek teorije v zgodnejših idejah družbenega razlikovanja po moralni (ali spolni) vzdržnosti, zaslugah in vrlinah (ali rojstvu). Vplivala pa je tudi bogata kulturna tradicija severne Francije, politična in moralna kriza 10. in 11. stoletja, posebno pa še nevarnost idej o božjem miru, družbeni enakosti in prevladi meništva nad svetom, ki so grozile izničiti kraljevo in duhovniško oblast na zemlji. Trdnost dotedanji ureditvi naj bi zagotavljal le konservativni trojni sistem, podoben božji ureditvi. Kakorkoli že, cilj obeh škofov je bil obvarovanje moči francoskega kralja.

V nadaljevanju Duby analizira vpliv družbenoekonomskih silnic na razvoj trifunkcijskega sistema. Nevarnost je predstavljal naraščajoč fevdalno-knežji partikularizem v zvezi s cvetočim cluniškim meništvom, ki si je v želji po npravstveni čistosti prizadeval pomenišiti laični svet. Sistem je tudi zanikaval možnost družbene enakosti, splošnega božjega miru (namesto nezmožnega kraljevskega) in skupinskih priseg (ker

izničujejo družbene razlike in obujajo »razredni« boj, posebno oster pa je bil napram verskim herezijam. Škofa sta prilagodila sistem vzponu fevdalizma in pojavu zemljiških gospočin, ki so intenzivirale izkoriščanje kmetov in omogočile nastanek viteštva. Sistem je naperjen zlasti proti slednjemu. Tretjemu redu — kmetom — je bila dopuščena le možnost posmrtna odrešitve v zameno za pokornost in delo.

Tak sistem je bil kmalu po letu 1031 obsojen na začasen zaton, skupaj s kraljevo in škofovsko oblastjo, meništvo pa je bilo zato omogočeno začasno vodstvo. Meništvo pa se je oddaljilo od trifunkcijskega reda in reform obeh škofov. Sami so se imeli za najvišji, četrti red. Težnje po enakosti laikov (vsebujoče npr. v križarskih vojnah) so spretno zbijali z nastajajočo dvojnostjo bogati — revni.

Po Duby-u je to obdobje trajalo do okoli leta 1100, ko je vodstvo spet prevzela posvetna duhovščina s papežem na čelu. Rim v boju za dominacijo ni več potreboval asketskega in elitnega meništva. Zato pa je bolj izrazito prišla na površje dvojnost kler — ljudstvo. Porajajoče se meščanstvo je zahtevalo vstop v družbeni sistem, obenem pa spet povzročalo vznik herezij. Med mestom in podeželjem je nastala globoka funkcijska razpoka. Obnovljena centralna oblast je v 12. stoletju dobila podporo v duhovništvu in viteštvu. Duhovnik je stopil v službo države (ima vzgojno funkcijo), obenem pa je razglašal prevlado nad posvetno oblastjo. Duby po pravici opozarja na zaton magičnosti in sakralnosti iz družbene zavesti. Stari sistem ni več ustrezal zapletenosti družbe 12. stoletja. Zato je prišlo do prepleta funkcij iz različnih osnov, trifunkcijski lik pa je ostal ob strani. Pod knežjim vplivom so izobraženi kleriki izdelali nove variante. Okvir sistema je postala država ali natančneje knez, ki je prevzemal nase funkcije vseh treh redov. Posebno grupo sedaj tvorijo vitezi. Ti »naprošeni« ideologi so bili še vedno protiviteško nastrojeni, podoba trifunkcijskoosti je bila v njihovih idejah navzoča ne pa uporabljena.

Duby meni, da je prišlo do ponovnega vznika trifunkcijskega lika okoli leta 1180 med izobraženci na dvoru Plantagenetov. Pozabljena je bila sakralna, ločene so bile funkcije redov. Sistem je končno postal državna, zemljiškospospoka ideologija z nalogo obrambe razredne družbe. Knežji dvor postaja absolutni center moči. Duby opozarja na prenos glavnih funkcij na kneza: je svečenik, intelektualc in šef svojih vitezov, ki dokončno izpodrinejo duhovništvo. Cilj trifunkcijskoosti — vrniti moč vladarju — je dosežen. Posebno pozornost posveča Duby prav pomenu in formi viteštva. Poudarja, da so viteške vrednote združile vladajoči razred v enoten red. Na začetku si je Cerkev še lastila pravico posvetitve viteza v branitelja vere. Po letu 1180 pa je postalo viteštvo obredna skupina. Viteštvo in monarhija sta postala neločljiv, vzajemni sistem, ki naj bi preprečeval fevdalno drobitev, moč knezov in podređitev viteštva Cerkvi. Kot zanimivost omenimo, da ima po Duby-u kontrolo nad vitezi trojica knez-kneginja-sin. Trifunkcijski lik je bil po eni strani izkoriščen proti kapetinskemu preporodu, kleru in pariški univerzi. Tak koncept pa je seveda naletel na odpor kralja in univerzi. Poleg take trifunkcijske, viteške podobe družbe je nastala še cerkvena, ki je temeljila na podlagi preiskovanja stvarnosti, uporabe metode metafizične abstrakcije in merilu moralne gradacije iz časov meniške prevlade (delitev po »krivdi v spolni grešnosti«). Na spremembo tretjega reda iz »labor« v »negotium« je deloval prodor denarja. Vladajoči razred se je začel polniti z »nizkimi ljudmi«, ki so z denarjem porazili viteštvo. Edina realnost je postala ločnica bogati — revni. Pojavljala so se prva znamenja krize fevdalizma — razslojevanje, ki je vodilo v razredne konflikte (herezije). Gibanja za mir, enakost, čistost in versko obnovo se obrnejo proti zemljiškemu gospostvom, davkom in izkoriščanju. Končni cilj — odprava vseh neenakosti rodi odpor vladajočih razredov. S tem je kralj dobil vlogo edinega branitelja sistema in vzbudil upe po obnovi tridelne mreže. Pravila družbe se privedejo na zemljo.

Duby končuje z razmišljanjem v letu 1214, v trenutku bitke pri Bouvinesu. Trifunkcijsko počelo se je vrnilo na začetek. Po Bouvinesu se je trifunkcijski lik institucionaliziral v dejanskem družbenem sistemu, prenehal je biti imaginarna kategorija.

Končno Duby opozori še na bistveno razliko med tri- in štirifunkcijskim likom kot popotnico v bodočnost: Prvi se približuje nebeški popolnosti, drugi pa k zemeljski stvarnosti (kmetje, meščani, itd.). Delavci so tako ostajali odrinjeni od dogajanja, problem brezrazredne družbe pa je še naprej ostajal to, kar je še danes — sanje, sanje...

Duby-u bi bilo težko očitati karkoli. Zvesto sledi načelu raziskovanja »drugačne« zgodovine — zgodovine človeške zavesti, psihe, mikro dogajanja. Vendar se v tem ne distancira od širšega oziroma splošnega družbenega dogajanja, marveč vpleta sisteme družbenih razredov v enoten sistem vsakokratnega zgodovinskega trenutka.